

MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN DÖVRİ MƏTBUATINDA KİTABXANA İŞİ (1991-1995)

Azərbaycan Respublikasında kitabxana işi böyük tərəqqi və inkişaf yolu keçmişdir. Kitabxanalar kitabı təbliğ və tövsiyə edən, onun məzmununu açan bilən, öz fəaliyyətini dövrün tələbləri ilə əlaqəli quran mədəni-maarif, elmi-informasiya müəssisələrinə, başqa sözlə, sosial institutlara çevrilmişlər. Kitabxanalar xalqın mədəniyyətini, tarixini, dilini, siyasi və iqtisadi müstəqilliyini geniş təbliğ edən, oxuculara aşıl原因an mühüm sosial institut funksiyasını yerinə yetirməkdədir.

Müstəqillik şəraitində kitabxana işinin elmi əsaslar üzərində qurulmasına diqqət yetirilməmə, əhaliyə xidmət işinin səmərəsindən danışmaq olmaz. Bu baxımdan dövrü mətbuatda kitabxana işinə dair çap olunan materialların da böyük əhəmiyyəti vardır. Respublikamızın kütləvi informasiya vasitələrində müntəzəm olaraq kitabxana işinin tarixi, nəzəriyyəsi, metodikası, kitabxana şəbəkəsinin inkişafı, kitab təbliği, oxuculara xidmət və bu sahədə əldə edilən qabaqcıl iş təcrübəsinin, habelə kitabxanaşünaslıq məsələlərini ümumiləşdirən məqalələr dərc edilir. Təkcə bu elmi məqalədə tədqiqata cəlb etdiyimiz 1991-1995-ci illərdə “Kitablar aləmində”, “Mədəni-maarif işi”, “Azərbaycan”, “Azərbaycan müəllimi”, “Azərbaycan gəncləri”, “Xalqın səsi”, “Mübarizə”, “Mədəniyyət” və s. kimi qəzet və jurnallarda kitabxana işi və bibliografiyaya aid 20-dək yazı işiq üzü görmüşdür.

Bu yazıları qruplaşdırarkən onların kitabxana işinin və bibliografiyanın əsas aşağıdakı sahələrini əhatə etdiyini görmək olar: 1) Ayrı-ayrı kitabxanalar və kitabxanaçılar haqqında; 2) Oxucularla iş və onlara xidmət işinin təşkili haqqında; 3) Xarici əlaqələr haqqında; 4) Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyətinin nizamnaməsi ilə bağlı materiallar; 5) Bibliografik göstəricilər və kitabxanaların bibliografik fəaliyyəti haqqında; 6) Kitabxana-bibliografiya xidməti haqqında; 7) Metodik tövsiyələr haqqında; 8) Kitabxana fondunun mühafizəsi və köhnəlmiş kitablardan təmizlənməsi haqqında; 9) Oxuculara informasiya xidməti haqqında; 10) Görkəmli kitabxanaçı alim və mütəxəssislərlə müsahibələr; 11) MKS-lər haqqında; 12) Metodik iş haqqında; 13) Kütləvi tədbirlər haqqında; 14) Kitabxanalarda əməyin elmi təşkili haqqında və s.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1990-cı illərin əvvəllərində – ictimai-siyasi hadisələrin kəskinləşdiyi bir şəraitdə bütün sahələrdə olduğu kimi, mədəniyyətimizin ayrılmaz hissəsi olan kitabxanalar da öz işlərində müəyyən

çətinliklərlə üzləşməli olmuşdu. Uzun müddət yuxarıların göstərişi əsasında işləməyə öyrəşmiş kitabxanalar imperiya dağılından sonra çox çətin vəziyyətlə qarşılaşmışdı. Ona görə də geniş kitabxana ictimaiyyəti bu çətinliklərdən çıxmağa çalışır və yollar axtarırdılar. Respublikamızın kitabxanaşünas alimləri və qabaqcıl kitabxana işçiləri müstəqil Azərbaycan dövlətinin kitabxana konsepsiyasını hazırlamaq üçün dövrü nəşrlərdə tez-tez çıxış edir, öz fikirlərini geniş ictimaiyyətlə bölüşürdülər. Bu baxımdan BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin alim və mütəxəssislərindən prof. A.Xələfov, prof. X.İsmayılov, dos. Z.Baxşəliyev, dos.K.Aslan, dos.E.Əhmədov, eləcə də M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının, C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasının, F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının əməkdaşlarının fəaliyyətini xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Məlum olduğu kimi, 1991-ci ildə respublikamızın müstəqilliyə qədəm qoyması ilə əlaqədar köhnə qayda-qanunlar və təlimatlar öz qüvvəsini itirməyə başlamışdı. Ona görə də vəziyyəti yaxşılaşdırmaq və kitabxanaçı kadrların hüquqlarını qorumaq məqsədilə Azərbaycan Kitabxanaçılıq Cəmiyyətinin təşkilinə başlanmışdı. Həmin dövrdə mətbuatda bu cəmiyyətin nizamnaməsinin qızğın müzakirəsi aparılır, bu məqsədlə müəyyən tədbirlər həyata keçirilirdi. Cəmiyyətin təşəbbüs qrupunun üzvləri vaxtaşırı mətbuatda çıxış edərək bu sahədə görülən işlər barəsində məlumat verirdilər. Belə yazılara misal olaraq “Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyətinin nizamnaməsi”, “Yeni cəmiyyət yaranır”, “Kitabxanaçılar, birləşin!” və s. göstərmək olar.

Şübhəsiz ki, respublikamızda kitabxanaşünaslığın nəzəri məsələləri BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin alimlərinin yaradıcılığından bəhrələnir. Bu baxımdan milli kitabxanaşünaslıq elminin banisi, Əməkdar elm xadimi, tarix elmləri doktoru, professor Abuzər Xələfovun və onun ardıcıllarının ayrı-ayrı vaxtlarda dövrü mətbuatda dərc edilmiş elmi məqalələri kitabxanaşünaslığın nəzəri məsələlərini istiqamətləndirmişdir. Bu cəhətdən professor A.Xələfovun 1991-ci ildə “Azərbaycan müəllimi” qəzetində dərc olunmuş “Yeni cəmiyyət yaranır” adlı müsahibəsi, eləcə də “Bakı” qəzetində dərc olunmuş “Kitabxanaçılar, birləşin!” adlı müsahibəsi diqqəti cəlb edir.

Bundan başqa, dos. X.İsmayılov və Z.Baxşəliyevin “Unudulan sahə” adlı yazısı da maraq doğurur. Müəlliflər respublikamızda kitabxana işinin inkişafı haqqında öz fikirlərini bildirir, Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyətinin yaradılmasını vacib sayırlar. Artıq Baltıqyanı respublikalarda, Ukrayna və Belarusda belə cəmiyyətlərin yarandığını bildirən müəlliflər qeyd edirlər ki, Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyətinin nizamnaməsi mətbuatda dərc edilmiş və geniş müzakirəyə səbəb olmuşdur. Məqalədə o dövrdə Bakı şəhər kütləvi kitabxanalarında oxucuların sorğularının yarından çoxunun ödənilmədiyindən, zəif kadrların kitabxana işində səriştəsizliyindən də bəhs edilmişdir. Bütün bu nöqsanları aradan qaldırmaq üçün müəlliflər belə təkliflər vermişlər: 1)

Respublika kitabxanalarının, onların bütün şöbələrinin rəhbərləri alternativ əsasla işçilər tərəfindən seçilsin; 2) Kitabxanaların uçot və hesabat işlərinin aparılması təkmilləşdirilsin; 3) M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasına daimi dövlət qayğısı göstərsin və onun yeni statusu müəyyənəlsin; 4) Kitabxanası olan bütün nazirlik və komitələr ixtisaslı kitabxanaçı kadrlara tələbatı ödəmək üçün Dövlət Plan Komitəsinə sifariş versinlər və kadr hazırlığına diqqəti artırınsınlar.

Dos. X.İsmayılov və Z.Baxşəliyevin digər bir məqaləsində – "Respublikada kitabxana işi yeniləşəcəkmi?" adlı materialda fikirlərini daha geniş əlaqələndirmişlər. Müəlliflər burada respublikada kitabxana işinin iqtisadi və mədəni cəhətdən inkişafı, sosial təsisatlar haqqında, eləcə də kitabxanalarda otaqların darısqallığı, lazımı dərəcədə qızdırılmaması, avadanlıqlarla təchiz olunmaması, kitabxanaçı kadrların problemləri, əmək haqqının artırılması barəsində fikirlərini söyləmişlər. Burada diqqəti cəlb edən əsas məsələlərdən biri də kitabxanalara lazımı maliyyə vəsaitinin ayrılmasıdır.

Müəlliflər qeyd edirlər ki, ayrı-ayrı ölkələrdə kitabxana işinin demokratikləşdirilməsi və inkişafı üçün öz milli konsepsiyalarını hazırlayıb həyata keçirmək yolundadır. Lakin Azərbaycanda kitabxanalarda yaranmış mövcud vəziyyət haqqında və onun yaxın gələcək üçün inkişaf istiqamətlərini xalqa göstərməyə cəhd göstərən və ya çalışan heç bir rəsmi dairə nümayəndələrinin kiçik bir məlumatı və yazısı heç bir yerdə dərc olunmamışdır. Respublika kitabxanaçıları bu vəziyyətdə hansı ideyalara əsasən fəaliyyət göstərəcəklərini bilmirlər, çünki onların fəaliyyətini istiqamətləndirməli olan şəxslər hələlik susurlar.

Müəlliflərin fikrincə, yaranmış vəziyyətdən çıxış yolu budur ki, bütün demokratik cəmiyyətdə, o cümlədən, bir sıra keçmiş müttəfiq respublikalarda olduğu kimi, bizim respublikamızda da cəmiyyətin bütün sahələri ilə yanaşı kitabxana işinin də demokratikləşdirilməsinə real imkan yaradılsın. Bunun üçün ilk növbədə kitabxana işçilərinin və oxucuların ümumi mənafeyini yüksək rəhbərlikdə təmsil edəcək Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyəti yaradılmalıdır. Artıq belə bir cəmiyyətin yaradılmasına təşəbbüs göstərilə də, kitabxana işinə rəhbərlik edən "yuxarı" dairələr onun təşkilinə mane olurlar. Səbəbi isə aydındır, öz hakimliklərini hər vasitə ilə imkan qədər saxlamaq istəyirlər.

Digər tərəfdən, müəlliflər həmin məqalədə respublikada Milli Məclis tərəfindən kitabxana işinə dair qanunun qəbul edilməsini vacib hesab edirlər. Bununla əlaqədar olaraq elm, din və mədəniyyət komissiyasına görkəmli kitabxanaşünas alimlərin və praktiklərin cəlb edilməsi vacib sayılır. Məqalədə kitabxana işinin demokratikləşməsi haqqında da fikirlər açıqlanır.

Məlumdur ki, 1990-cı illərdə ölkəmizin bir çox sahələrində olduğu kimi kitabxanalarda da avtomatlaşdırma və mexanikləşdirmə işləri başlamış, artıq bəzi kitabxanalarda da tətbiq edilmişdi. Bu məsələyə həsr edilmiş materiallardan biri də dos. Z.Baxşəliyevin "Təhsil" qəzetində dərc olunmuş "Elm və təhsilin səviyyəsi onun informasiya təminatından asılıdır" məqaləsidir.

Müəllif bildirir ki, inkişaf etmiş dünya ölkələrində müasir texnologiya ilə təmin edilmiş ümumdövlət informasiya sistemi yaradılmışdır. Buna görə müstəqil Azərbaycan Respublikası da özünün Dövlət Avtomatlaşdırılmış Elmi Texniki İnformasiya Sistemini müstəqil yaratmalı və bu günə qədər mövcud olan informasiya ehtiyatlarından səmərəli istifadə olunması qayğısına qalmalıdır. Belə ki, hazırda respublikamızda 10 minə qədər kitabxana vardır. Bu kitabxanaların 4500-ə qədəri təhsil məktəblərinin kitabxanalarıdır. Bizdə bu işə uzun illər diqqət verilmədiyindən xalq təhsili sistemi kimi mühüm dövlət orqanında xalqın, cəmiyyətin gələcəyi olan gənc nəslin yetişdirilməsinə, mütəxəssis kadrların hazırlanması prosesinə, elmin, təhsilin inkişafına informasiya xidməti hələ də yoxdur və bu, təəssüf hissi doğurur. Ona görə də informasiya xidmətini təşkil edə bilməyən ali məktəb kitabxana rəhbərləri bu sahədə təcrübəsi olan EA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasının, Respublika Elmi Texniki Kitabxanasının və s. iş təcrübəsindən istifadə edə bilirlər. Əlbəttə, işləmək həvəsində olan kitabxanalar indi də mövcud imkanlardan istifadə edərək çox şeyə nail ola bilirlər. Məsələn, BDU-nun Tətbiqi-riyaziyyat fakültəsinin dekanı dos. R.Paşayev öz təşəbbüsü və tələbələrin yaxından köməyi ilə fakültənin zəngin elmi kitabxanasını yaratmışdır. Bu sistem kitabların oğurlanmasının, itirilməsinin qarşısını almaqla onun tez bir zamanda oxucuya tapıb verilməsi təmin edir.

Dos. Z.Baxşəliyevin "Oxucu hüquqları müdafiə edilirmi?" adlı digər bir məqaləsində qeyd olunur ki, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş Qərb ölkələrində mədəniyyətin əsası olan kitabxanalar digər istehsal sahələri ilə bərabər tutulur və yüksək qiymətləndirilir. Bizdə isə uzun illər sözdə kitabxana işi partiyanın ideoloji vasitəsi, dayaq bazası kimi yüksək qiymətləndirilmiş, onun inkişafı üçün bir çox qərar və göstərişlər verilmişdir. Lakin bu qərarlar yalnız kağız üzərində qalmışdır.

Maraqlı bir cəhəti xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, insanların maddi tələbatını ödəyən xidmət sahələrində qanun-qayda pozularkən (ticarətdə, məişətdə, tibbdə və s.) hüquq mühafizə orqanları tərəfindən təsirli tədbirlər görülür. Lakin insanların mənəvi tələbatını ödəyən mədəni-maarif müəssisələrində, o cümlədən, kitabxanalarda oxucuya qarşı kobudluq edilsə, sorğuları əsassız ödənilmirsə və digər neqativ hallar baş verirsə, onlar heç yerə müraciət edə bilmir. Kitabxanalarda "Şikayət və təkliflər" kitabı da yoxdur ki, öz narazılıqlarını və təkliflərini hardasa qeyd etsinlər və s. Əslində faktlar göstərir ki, kitabxana işçilərinin çoxu kitabxananın daxili qayda və qanunlarını

bilmir, ona daim əməl etmirlər. Nəticədə oxucuların onsuz da məhdud olan hüquqları kitabxanaçılar tərəfindən pozulur. Respublikamızda kitabxana işini lazımi səviyyəyə qaldırmaq istəyiriksə, onda heç olmasa mövcud qayda və qanunlara əməl etmək lazımdır. Bu sahədə olan nöqsanları səmimiyyətlə etiraf etməli və müvafiq dövlət orqanları öz iş prinsiplərini ciddi sürətdə dəyişdirilməlidir.

Göründüyü kimi, Azərbaycanın müstəqilliyinin ilk illərində dövrü mətbuat səhifələrində kitabxanaçılıq işinin nəzəriyyə və təcrübəsinə dair bir sıra məqalələr çap edilmişdir. Şübhəsiz, həmin yazılar kitabxana ictimaiyyəti üçün faydalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. "Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyətinin Nizamnaməsi" // *Mədəni-Maarif işi*, 1990, №3, s.36-38.
2. "Yeni cəmiyyət yaranır" (Prof. A.Xələfovla müsahibə) // *Azərbaycan müəllimi*, 1991, 16 yanvar.
3. İsmayilov X., Baxşəliyev Z. *Unudulan sahə* // Bakı, 1991, 14 fevral.
4. Baxşəliyev Z. *Elm və təhsilin səviyyəsi onun informasiya təminatından asılıdır* // *Təhsil*, 1993, 6 avqust.

R.БАХЫШОВА

БИБЛИОТЕЧНОЕ ДЕЛО В ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ В ПЕРВЫЕ ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ АЗЕРБАЙДЖАНА РЕЗЮМЕ

В статье анализирована материалы по библиотечное дело печатающие в периодической прессе в первые годы независимости Азербайджана.

R.BAXISHOVA

LIBRARY WORK IN THE PERIODICAL PRESS IN THE FIRST YEARS OF THE INDEPENDENCE OF THE AZERBAIJAN REPUBLIC SUMMARY

In the article analysis of the some materials devoted to library work have been given in the periodical press in the first years of the independence of the Azerbaijan Republic.